

Glässerné Nagyillés Anikó

Vallási ábrázolások és népi-nemzeti motívumvilág

„Íme a Szív, amely téged annyira szeret...”

A Jézus Szíve-ábrázolások szerepe a vallásos gyermeknevelésben¹

Az első világháború utolsó éveiben felerősödött, azt követően pedig fővonalba került Közép-Európában, s így Magyarországon is az etnikai alapú nemzetképzés és csoportmeghatározás, aminek hatására a középrétegek figyelmébe még inkább a népi kultúra felé irányult. A népiéleti vonásokban ősi nemzeti sajátosságokat kerestek. A népi-nemzeti motívumok a gyermeknek szánt kiadványokban is megtalálhatóak voltak. A kiadványokban lévő vallásos témájú ábrázolások nemcsak a korszak stílusirányzatához igazodtak, hanem fontos szerepet tölthettek be az ismeret átadásában, a tisztelet megélésében, az elvont tanítások vizualizálásában. Általuk a gyermekek számára nehezen érthető vallási tanok megfoghatóvá, átélhetővé váltak. A tanítók, Jézus Szíve tisztelethez kötődő szívgárdavezetők is gyakran alkalmazták ezeket a rajzokat oktatási célokra. A regények illusztrációjaként megjelenő Jézuska-rajzok és a hozzájuk tartozó mesészerű történetek az elméleti oktatásnál nagyobb hatással voltak a gyerekekre és visszaköszöntek rajzaikban. Hasonlóan a megértést és az azonosulást segítették a regények, rövidebb kiadványok, újságok lapjain található vallási, illetve több esetben népi-nemzeti tartalmú rajzok. Az ábrázolások háttérében lévő nemzetkép előzményei a XIX. századba nyúlnak vissza.

65

A népművészet felfedezése a XIX. században

A népművészet „a népi kultúra sajátos területe, amely a mindenkor történeti, társadalmi, gazdasági, kulturális tényezők bonyolult összefüggésrendszerében alakult”.² Visszatükrözi az egyes korszakok, művészeti, politikai, ideológiai irányzatok nemzetfelfogását, változó esztétikai ízlését is.³ A népművészet a kultúra differenciálódásakor jelent meg, vagyis amikor a különböző társadalmi csoportok műveltsége elkülönül egymástól. Ez a XVIII. századtól figyelhető meg, ezért a kutatók nagy része ekkorra teszi a népművészet kezdetét.⁴ A XIX. században a népi kultúra fogalma a többnemzetiségű és nem kizárólagosan a magyar népi kultúrára vonatkozott.⁵

¹ Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni Barna Gábornak és Bárkányi Ildikónak, hogy tanácsaikkal, javaslataikkal segítettek a tanulmányom létrejöttét.

² VEREBÉLYI Kincső: *Korok és stílusok a magyar népművészetben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002, 25.

³ Vö. HOFER Tamás: A „népi kultúra” örökségének megszerkesztése Magyarországon. Vázlat egy kutató vállalkozásról = HOFER Tamás: *Népi kultúra és nemzettudat. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Magyar-ságkutató Intézet, 1991, 7.

⁴ Vö. VEREBÉLYI Kincső: *Korok és stílusok a magyar népművészetben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002, 25.

⁵ Vö. HOFER Tamás: *A népi kultúra jelentésváltozásai a századfordulón* = HOFER Tamás: *Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok a két kutatási terület vitatott határvidékéről*. MTA Néprajzi Kutatóintézet, PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, L'Harmattan, 2009, 167.

Ennek hátterében a magyar társadalomban élő „hungarus” tudat állt, „amely a haza adottságának tekintette a nemzetiségek létét, nyelvük, viseletük, szokásaik különbözőségét”.⁶ A kutatók nagy része is ezt az álláspontot képviselte. Bátky Zsigmond 1906-ban ezt így fogalmazta meg: „A kultúra [azonban] nincs népekhez kötve, hanem egyes kisugárzó pontokból más népekhez is áttérjed, s a népek az emberi fejlődés egyes fázisokban csak időleges hordozói.”⁷ A népművészet felfedezésének, értelmezésének és kutatásának számos mozzanata szorosan kapcsolódott a monarchia keretében megjelenő gazdasági és kulturális önreprezentációkhoz, mint például a különböző gazdasági világiállításokhoz.⁸ Jankó János megállapításában hazánkban a néprajz „szülei” az iparművészet és a háziipar volt. Ez arra utal, hogy az etnográfia előtt a képző- és iparművészeti mozgalmak képviselői (művészetteoretikusok és alkotóművészek) fedezték fel a nép (paraszti és falusi-kisvárosi szakiparosok) tevékenységének esztétikai értékét, hangsúlyozva ezek őstörténeti távlatait, illetve nemzeti értékét.⁹ „A historizmus szellemének megfelelően a korabeli művészet stíluseszménye elsősorban formai elemekből építkezett. Az ornamentika, a mintagyűjtemények felértékelődése is összekapcsolja a nemzeti művészet stílustörekvését a népművészetrel. A népművészetből is merítő nemzeti ornamentika kialakításának igénye befolyásolta a háziipari mozgalmat támogató művészeket, értelmiségieket is. Ez a szemlélet is közrejátszott abban, hogy az eredeti mintákkal és motívumokkal egyenrangúnak, sőt korszerűbbnek tekintették a stíluseszményeknek megfelelően áttervezett, finomított, stilizált díszítményeket. A népművészeti motívumokat gyűjtő és tervező »művész« típusa tehát már a századvégen megjelenik.”¹⁰ A népművészetben a művészet újraértelmezésének, megújításának lehetőségét látták. Ennek alapján akartak „önálló, nemzeti jellegű iparművészetet” létrehozni, gyakran a szecesszió formaelemeivel ötvözve.¹¹

A hungarus tudat alapjairól kiinduló néprajzi állásponttal szemben kiformalódott egy másik népi kultúra-felfogás is, amely „eticizálta” a népi kultúra fogalmát, vagyis a magyar népi kultúra elemeit elkülönítette a többi népétől.¹² Erre jó példa Malonyay Dezső kultúrafelfogása, aki a „Magyar nép művészetében” célul tűzte „segíteni a nemzeti elem érvényesülését ízlésünkben, művészetünkben és iparunkban, gyarapítani a nemzeti önbizalmat, tanítani a magunk többre becslését”.¹³ Hasonló „eticizáló” kultúrafelfogás a magyarországi nemzetiségeknél is lezajlott.¹⁴ Ezek

⁶ Uo., 168.

⁷ BÁTKEY Zsigmond: *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Budapest, Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége, 1906, 5.

⁸ Vö. VEREBÉLYI: *i. m.* (2002), 15.

⁹ Vö. FÜGEDI Márta: *Reprezentáns népcsoportok a 19-20. század fordulójának népművészet-képében*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2001, 9.

¹⁰ Uo., 10-11.

¹¹ Uo., 12.

¹² Vö. HOFER: *i. m.* (2009), 170.

¹³ MALONYAY Dezső: *A magyar nép művészete I. A kalotaszegi magyar nép művészete*. Budapest, Franklin-Társulat, 1907, 12-15.

¹⁴ Vö. HOFER: *i. m.* (2009), 171.

hátterében a XVIII. századtól induló nemzetné válás, nemzeti tudat kialakulása és a szekularizáció állt. Ebben a folyamatban a nemzethez való tartozás vált elsődleges identitássá a rendi és vallási csoport és önmeghatározásokkal szemben.¹⁵ Ekkor épült ki a nemzeti kultúra, benne a nemzeti történelemmel, irodalommal, művészetel, amelyek a nemzeti összetartozás új tudatának forrásai, kifejezései voltak. Ebbe illesztették be a paraszti hagyományok felfedezett, és esztétikai, történelmi szempontok szerint megválogatott elemeit is.¹⁶

A nemzetiesített polgári filantrópia keretében a parasztasszonyokat támogató sor került Magyarországon, illetve Európa más részein a háziipar létrehozására, felkarolására.¹⁷ A népi hímzés, viselet lassan a divatba is bekerült.¹⁸

Népi kultúra és az oktatás

Benedek Elek és mások kezdeményezésére a népmesék – a polgári igényekhez igazítva – bekerültek a gyermeknevelésbe, az iskolai oktatásba és a szórakozási lehetőségek közé.¹⁹ Az 1880-as évektől megindult a népművészeti ismeretek, a népi hímzéstípusok, a népművészeti motívumok tanítása, főként a felsőbb rétegek oktatási intézményeiben.²⁰ Kovách Géza tanár 1926-ban megjelent kötetében hangsúlyozta a magyaros motívumok rajzoktatásba történő beépítését.²¹ Ezek jelentése ekkor már kiegészült az ország újraépítésének gondolatával: „És ha csekélység is az, amit nyújt, talán mégis értékkel fog bírni azok számára, kik hazánk újjáépítését a miennél szerencsésebb viszonyok között fogják végezni.”²² Könyvében a XIX. században a Huszka József, Váradai Szilárd, Réthy László és mások által elkezdett „magyar stíl” felkarolását folytatta. A „magyaros motívumok” összegyűjtésével a magyar ornamentika elemeinek megőrzésére, valamint a népművészetre hívták fel a figyelmet, amelyben nemzeti sajátosságot véltek felfedezni.²³ Kovách ehhez hasonlóan a nép-

¹⁵ Vö. GERŐ András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből.* Budapest, PolgART Kiadó, 2004, 18.

¹⁶ Vö. HOFER: *i. m.* (2009), 7.

¹⁷ Vö. F. DÓZSA Katalin: *A Muskátli című kézimunkaújság és a magyaros öltözködési mozgalom az 1930-as években = Ethnographia*, 1989, 100. évf., 1–4. sz., 329.

¹⁸ Vö. *uo.*, 330.

¹⁹ Vö. BENEDEK Katalin: *Polgári mesekönyvek parasztságképe. Magyar mese és mondavilág. Ezer év meseköltése. Meséli Benedek Elek = HOFER Tamás: Népi kultúra és nemzettudat. Tanulmánygyűjtemény.* Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991, 136.

²⁰ Vö. FEJŐS Zoltán: *Népművészeti divat a múlt század végén és a századelőn = HOFER Tamás: Népi kultúra és nemzettudat. Tanulmánygyűjtemény.* Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991, 152.

²¹ Kovách Géza munkatársaival 1915-ben már közreadta a *Normál tanmenet az általános az általános iránnyú középfokú rajzoktatás számára* című könyvét, amelyet később egy nagyobb, a rajzoktatást segítő szabású művé akartak kiegészíteni. Ez a munka az első világháború miatt nem jelent meg nyomtatásban. Az 1926-ban kiadott könyve szintén a rajzoktatás „házagainak” részleges kitöltését célozta.

²² KOVÁCH Géza: *Magyar mustrák. A díszítő tervezés, valamint a rajztanulmány céljaira.* Kir. M. Egyetemi Nyomda, 1926, 3.

²³ Huszka József több néprajzi, iparművészeti témájú munkát írt. Elméleti miatt gyakran került vitába a kor tudósaival (például Herman Ottóval, Hampel Józseffel).

művészetben a nemzeti lét biztosítékát látta, illetve a magyarság kifejezésének „eszközét”.²⁴

Népi-nemzeti motívumok a gyermeknevelés szolgálatában

A szívgárda 6 és 14 éves gyermekeket összefogó vallásos gyermekegyesület volt a két világháború között. A tiszteletük középpontjában Jézus Szíve állt. A mozgalom Magyarországon Szegedről indult 1920-ban a Jézus Szíve Szövetség gyermektagozataként, majd országosan is elterjedt. Imaapostolság néven nemzetközi szinten is létezett. A gyerekeket helyi szinten szívgárdavezetők irányították, akik papok vagy tanítónők voltak. Az első szívgárdacsapat a ferencesekhez kötődött, az 1930-as évekre a csapatok nagy részének lelki vezetését a jezsuiták vették át Szegeden. Az 1937–1938-as tanévben a szentévi kapcsán és a budapesti Eucharisztikus Kongresszusra készülve a szeged-rókusi gárdavezetők elhatározták, hogy az ottani szívgárdával kapcsolatos eseményeket összegyűjtik, és „emlékalbum” formájában megőrkítik az utókor számára. Három gazdagon illusztrált, mellékletekkel ellátott gépelt album készült el, amely az 1936–37-es tanévtől az 1940–41-es tanévig tekinti át a szeged-rókusi hat szívgárdacsapat tevékenységét. Ezek ma a Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtárban találhatóak.

A szívgárdavezetők minden fejezet fejlécét – főként a harmadik kötetben – a témához kötődő színes rajzokkal díszítették. Ezek egy része népies motívumokat is tartalmaz, amelyek azonban nem egy-egy tájegység motívumkincsei, hanem stilizált, polgári ízléshez igazított, a XIX–XX. században összegyűjtött magyaros motívumokhoz hasonló rajzok. Ennek hátterében a népművészet XIX. századtól kezdődő felértékelődése és szélesebb társadalmi körben történő elterjesztése állt. A magyarság kifejezésével kapcsolatos országos diskurzusok hatottak a mindennapok tárgyi kultúrájára és visszatükröződtek az oktatásban is. Emellett a tanítókra hatással lehetek a templomokban egyre inkább elterjedő, népi motívumokkal díszített egyházi textíliák is.²⁵ A gyerekek népies motívumokkal díszíthették a heti parancsot és más rajzaikat is, amellyel egy-egy megtanult bibliai részt, Jézus Szíve-tisztelettel kapcsolatos tanítást vagy erkölcsi tanulságot illusztráltak. A heti parancs egymondatos utasítás volt az adott hétre (például *Segíts otthon, Imádkozz a pápa vagy más szándékára* stb.). A rajzolással, a népi motívumok felhasználásával történő oktatás nemcsak a szegedi oktatók módszere volt. Ennek hátterében a népművészet felfedezése, a magyaros motívumok felértékelődése és a rajzoktatásba történő beemelésére való törekvés állt. Konkrét példaként említhető például a jászkíséri származású Csete

²⁴ KOVÁCH Géza: *i. m.*, 3.

²⁵ A téma részletes kifejtését a konferencia során előadásában Kerekes Ibolya végezte el. KERÉKES Ibolya: *The Appearance of Folk Embroideries On Liturgical Textiles of Roman Catholic Churches in Hungary* = BARNA Gábor: *Religion, Culture, Society 5.: Yearbook of the MTA-SZTE Research Group for the Study of Religious Culture*. Szeged – Magyarország, MTA-SZTE Research Group for the Study of Religious Culture, 2018, 123–134.

Balázs rajztanár munkássága is, aki a két világháború között a vizualitás alapjainak megtanítását a népművészetre építette fel.²⁶

1. kép

Beszámoló a XX. Szívhétről (fejléc, szívgárdavezető rajza).

Forrás: Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár II. 4.5.



A Szívhétről írt beszámolók fejlécét az albumokban több esetben díszítették magyaros mintákkal. A Szívhét a szívgárdavezetők számára tartott program volt, amely háromnapos lelkigyakorlatból és háromnapos tanfolyamból állt. Ezeken az alkalmakon a mai továbbképzésekhez hasonlóan a gárda vezetőit a gyerekek vezetéséhez szükséges új ötletekkel, tanácsokkal látták el, illetve előadásokon beszéltek nekik a társadalmi problémákról, illetve ezek esetleges megoldásairól. A Szívhéten 1938-tól a felvidéki szívgárdavezetők is részt vettek, esetenként az általuk vezetett gyerekek kiselőadással is készültek. A beszámolókból kiderül, hogy ezeken az előadásokon beszéltek a határon túli szívgárdák helyzetéről, működéséről.

Az albumokban több, paraszti viseletbe öltözött gyermekalak látható. Ennek egyik oka, hogy többféle gyermek járt a szívgárdába, hiszen a városi, falusi, sőt helyenként a tanyai iskolában is megszervezték. A regények illusztrációjaként látható hasonló jellegű rajzok által többféle társadalmi helyzetű gyermeket meg tudtak szólítani. Ezzel kapcsolatban ezek a rajzok utaltak arra az elvre is, hogy a szívgárdában mindenki egyenlő, függetlenül attól, hogy milyen anyagi vagy társadalmi helyzetű. Ezt hangsúlyozó rövid történetek a Jézus Szíve kis naptárban is olvashatóak. Például az egyik történet főhőse szívgárdista, aki mindenben jeleskedett, de különbnek tartotta magát másoknál, lenézte a szegény, illetve kevésbé ügyes társait. Amikor a sötét templomban az angyal át akarja nyújtani a gyermek szívét Jézuskának ezüsttálcán, nem sikerül. Az okát az angyal magyarázza meg neki: „Elő akartam venni az ezüsttálcát, de látom, hogy nincs. Mert az ezüsttálca, amin a szívünket

²⁶ Vö. VARJÚ Róza: *A népművészet az iskolai nevelésben. Csete Balázs rajztanár munkássága* = T. BERCZKI Ibolya: *Gyermekvilág a régi magyar falun II. Az 1993. október 15-16-án Jászberényben és Szolnokon rendezett konferencia előadásai*. Szolnok, A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 50., 1995, 393-414.

Árpád-házi Szent Erzsébet. Szívgárdavezető rajza.
 Forrás: Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár II. 4.5.

nyújtsuk Jézuskának, a felebaráti szeretet. Jaj, ez nincs meg benned Petike. Mert mindenkit szeretni kell, azt is, akit mások igazságtalanul nem szeretnek. Te pedig szemtelen, gőgös, lenéző vagy... Hiába minden, nem tudom ezüsttálcán odanyújtani a Jézuskának a te piros szívedet.”²⁷ A szegény gyerekek ábrázolása tehát a szociális érzéket is hivatott volt erősíteni. Az albumokban, más néven a „krónikákban” a gyerekek rajzai között találhatóak olyan imaszándékok, amelyek a nélkülöző tanyaiakért szóltak. Ezeket is rajzokkal jelenítették meg.

Nemzeti szimbólumok és hazafias nevelés

Az első világháborút követően felerősödött a hazafias nevelés, amelyet áthatott az elcsatolt területek iránt érzett gyász. Ugyanakkor az újságokban, a kiadványokban azt hangsúlyozták, hogy ez egy ideiglenes állapot, „Szent István országa” visszaszerezhető. Ebben fontos szerepet szántak a gyerekeknek, mint a következő generációnak. Ez a szemlélet megfigyelhető a szívgárdában is: az albumok illusztrációjában, a gyermekek által rajzolt, Nagy-Magyarországot formáló rózsafüzér, a gyerekeknek szánt hazafias verseket, történeteket tartalmazó könyvek, illetve könyvborítók, illusztrációk formájában. Blaskó Mária például a *Hazám* című kötetében a különböző korú gyerekekhez szól, de a mondanivalója minden esetben hasonló: a dicsőséges ősök példaképként való állítása a gyermekek elé és a „Csonka-Magyarország” helyreállítás a következő generáció által. A múltat szembeállította a jelennel, amelyet „csúnyának” tartott: „Írom elsősorban az iskolás gyerekeknek – írta az előszóban –, akikben a magyar jövő nevelkedik. Megfogom kezeteiket s visszavezetlek benneteket jó gyermekeim a dicsőséges magyar múltba. Feledjétek el azt a csúnyát, amit most látnok és hallotok a mai világ piszkos utcáin s mondjátok: mi nem leszünk ilyenek, hanem inkább olyanok, mint dicsőséges őseink! Tiszták, nemesek, önfeláldozók és szentek...”²⁸



²⁷ BLASKÓ Mária: *Ezüsttálca, piros szív* = BLASKÓ Mária: *Évi kézikönyv Jézus Szíve gyermekeinek az 1944-ik teljes évre és az 1943/44. tanévre is, naptárral*. Budapest, Szívgárda Központ kiadása, 1944, 42.

²⁸ BLASKÓ Mária: *Hazám. Hazafias elbeszélések és versek a magyar ifjúságnak* = Budapest, szerzői kiadás, é.n., 4.

Az albumokban, vagyis a krónikákban helyet kaptak az Árpád-házi szentek ábrázolásai is. Ennek háttérében egyrészt az Árpád-házi szentek két világháború közötti felértékelődése, illetve ezekben az években ünnepezték az évfordulóik állnak, másrészt az előbbi idézetben említett dicsőséges múltban élt példaképeknek tartották őket. Szent Imre tiszteletére például így buzdította az író az olvasóit: „Magyar Gyermekek! Vedd kezébe E füzetet, mint emléket – Olvasd el és vésd szívedbe Szent Imrét, ki példaképed. [...] Szüzi tiszta legyen szíved És büntelen az életed – Akkor leszel követője Imrének a magyar szentnek!”²⁹

„...egész szívem odaadom néked”

Az albumokban természetesen legnagyobb számban a Jézus Szíve-ábrázolások találhatók meg. A gárdavezetők rajzai mellett több, a gyermekek által rajzolt Jézus Szíve-ábrázolás is látható, esetenként népies vagy nemzeti szimbólumokkal. A rajzok szerepe elsődlegesen a tisztelet elsajátítása volt. Az írni-olvasni alig tudó hat év körüli gyermekeket így készítették fel a szívgárdaavatásra, amelyen a közösség teljes jogú tagjává vált. Ahhoz azonban, hogy az avatáson részt vehessen, tisztában kellett lennie a tisztelet alapjaival. A gyermekek számára bonyolult teológiai magyarázatok helyett így nagy szerepet kaptak a mesék és a rajzok. Először az ábrázolásmódjával ismerkedtek meg, később gárdistaként lerajzolták Jézus Szíve ígéreteit, illetve megtanulták, hogyan kell Jézus Szíve kis „katonájának” viselkednie másokkal és Jézuskával szemben. Többnyire a foglalkozásokon, a könyvekben, illetve A Szív újság gyermekrovatójában a kettőt (mesét és rajzot) összekapcsolták egymással. Ezáltal átélhetőbbé, érthetőbbé váltak a mögöttes tanítások is.

Tanulságok

Tanulmányomban a szeged-rókuszi szívgárdacsapatok emlékalbumaiban megjelenő népi, nemzeti, illetve vallási motívumok háttérét vizsgáltam. Az albumok a szegedi szívgárda önreprezentációját szolgálták. A bennük lévő, a gyermekek által készített rajzok a szívgárdisták nevelését szolgálták. A népies szimbólumok háttérében a népművészet XIX. századtól kezdődő felfedezése állt. A népművészet felértékelődése és szélesebb társadalmi körben történő népszerűsítése tükröződik a gárdavezetők népi motívumokat utánzó rajzaiban.

A foglalkozásokon, illetve a gyermekeknek szánt újságrovatóban, regényekben lévő rajzok a hozzájuk kapcsolódó rövid történetek tanulságait segítettek elmélyíteni kis olvasóik számára, emellett élvezetesebbé tették a könyv olvasását is. Ezek a történeteken, rajzokon keresztül tanulták meg kicsi koruktól a Jézus Szíve-tisztelet alapjait, illetve azokat a normákat, amelyeket a szívgárda mint közösség várt el

²⁹ BLASKÓ Mária: *Szent Imre és a gyermek. Jubileumi emlék a Szent Imre-évről a katolikus magyar gyermekeknek.* 1930, 2.

tőlük. A gyerekek vallásos szellemben történő nevelését a gárda vezetői azért is tartották fontosnak, mert úgy vélték, hogy felnőve öntudatos keresztény felnőtt válik majd a gyermekekből, akik a kapott normákat a saját családjukban is továbbadják majd. Ezt segítették már gyerekkorban elő az apostolkodással, amelynek lényege a családtagok, a barátok, az ismerősök Jézus Szíve-tisztelettel való megismerte-

4. kép

Szívgardavezető rajza a szívgardisták és vezetőik fényképeivel.

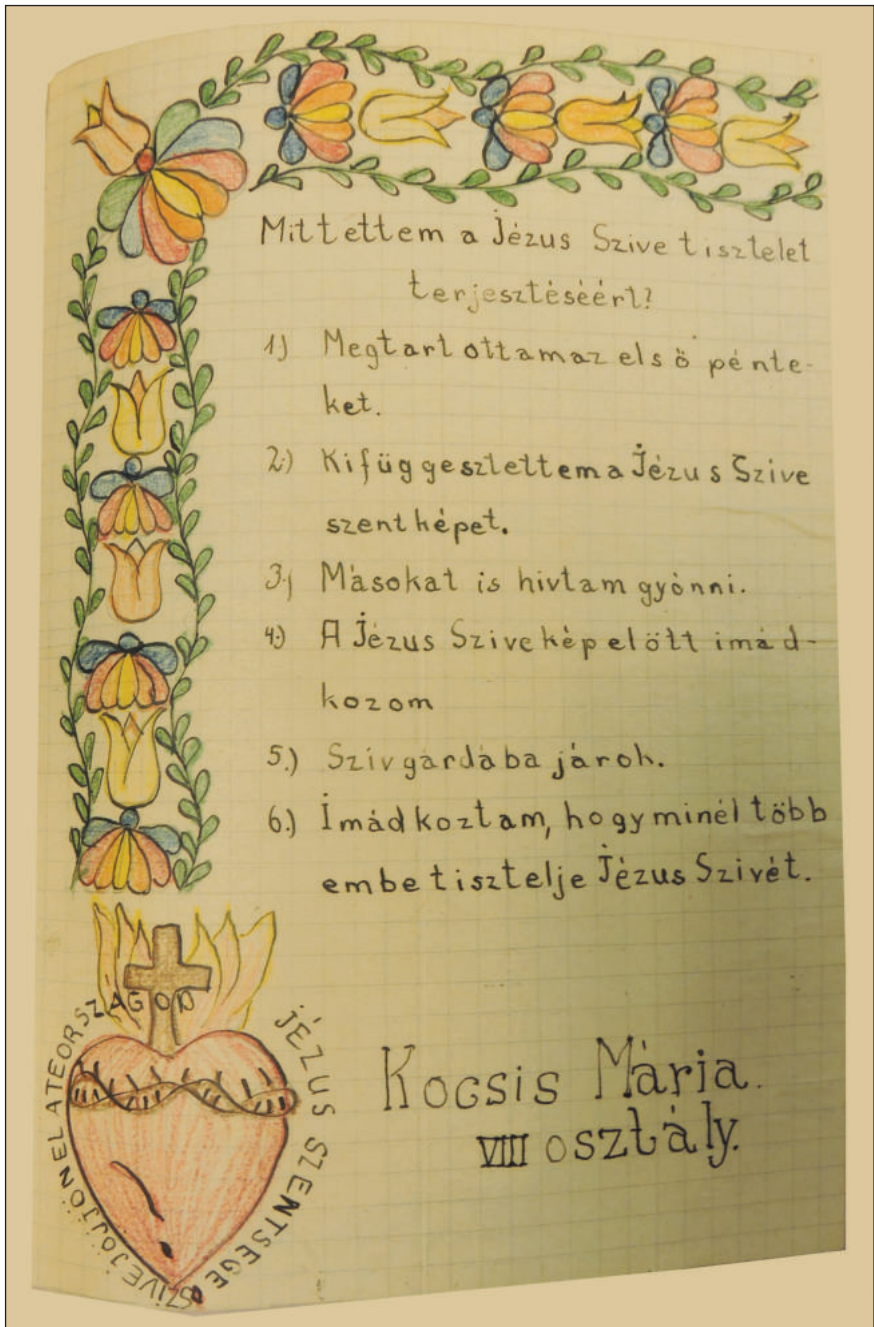
Forrás: Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár II. 4.5.



2. kép

Szívgyárdista rajza az apostolkodásáról (1939-1941).

Forrás: Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár II. 4.5.



tése, illetve a felnőttek egyházhoz való visszavezetése volt. A gyermekek vallásos nevelésétől ezért hosszú távon a társadalom jobb tételét remélték. Erős felekezeti kötődéssel hasonló elv volt jellemző a cserkészetre, a regöcskerészetre. A cserkészletben is fontos volt a népi kultúra felé fordulás (népdalok, természetben élő ember tisztelete, paraszti kultúra dokumentálása).³⁰

Bibliográfia

- BÁTKY Zsigmond: *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Budapest, Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége, 1906.
- BENEDEK Katalin: *Polgári mesekönyvek parasztsággépe. Magyar mese és mandavilág. Ezer év meseköltése. Meséli Benedek Elek* = HOFER Tamás: *Népi kultúra és nemzettudat. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991, 135–142.
- BLASKÓ Mária: *Szent Imre és a gyermek. Jubileumi emlék a Szent Imre-évről a katolikus magyar gyermekeknek*, 1930.
- BLASKÓ Mária: *Ezüsttálca, piros szív* = BLASKÓ Mária: *Évi kézikönyv Jézus Szíve gyermekeinek az 1944-ik teljes évre és az 1943/44. tanévre is, naptárral*. Budapest, Szivgárda Központ Kiadása, 1944, 41–42.
- BLASKÓ Mária: *Hazám. Hazafias elbeszélések és versek a magyar ifjúságnak* = Budapest, Szerzői kiadás, é.n.
- F. DÓZSA Katalin: *A Muskáti című kézimunkaújtság és a magyaros öltözködési mozgalom az 1930-as években* = *Ethnographia*, 1989, 100. évf., 1–4. sz., 329–341.
- FEJŐS Zoltán: *Népművészeti dívat a múlt század végén és a századelőn* = HOFER Tamás: *Népi kultúra és nemzettudat. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991, 143–158.
- FÜGEDI Márta: *Reprezentáns népcsoportok a 19–20. század fordulójának népművészet-képében*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2001.
- GERŐ András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*. Budapest, PolgART Kiadó, 2004.
- HOFER Tamás: *A „népi kultúra” örökségének megszerkesztése Magyarországon. Vázlat egy kutatató vállalkozásról* = HOFER Tamás: *Népi kultúra és nemzettudat. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991, 7–13.
- HOFER Tamás: *A népi kultúra jelentésváltozásai a századfordulón* = HOFER Tamás: *Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok a két kutatási terület vitatott határuidekéről*. MTA Néprajzi Kutatóintézete, PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, L'Harmattan, 2009, 167–177.
- KERÉKES Ibolya: *The Appearance of Folk Embroideries On Liturgical Textiles of Roman Catholic Churches in Hungary* = BARNÁ Gábor: *Religion, Culture, Society 5.: Yearbook of the MTA-SZTE Research Group for the Study of Religious Culture*. Szeged – Magyarország, MTA-SZTE Research Group for the Study of Religious Culture, 2018, 123–134.
- KOVÁCH Géza: *Magyar mustrák. A díszítő tervezés, valamint a rajztanulmány céljaira*. Kir. M. Egyetemi Nyomda, 1926.
- MALONYAY Dezső: *A magyar nép művészete I. A kalotaszegi magyar nép művészete*. Budapest, Franklin-Társulat, 1907.
- SÍK Sándor: *Magyar cserkészvezetők könyve*. A Magyar Cserkészszövetség kiadása, Budapest, 1925.
- VÁRJÚ Róza: *A népművészet az iskolai nevelésben. Csete Balázs rajztanár munkássága*. = T. BERECKZI Ibolya: *Gyermekevilág a régi magyar falun II. Az 1993. október 15–16-án Jászberényben és Szolnokon rendezett konferencia előadásai*. Szolnok, A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 50., 1995, 393–414.
- VEREBÉLYI Kincső: *Korok és stílusok a magyar népművészetben*. Budapest, Osiris, 2002.

³⁰ Vö. SÍK Sándor: *Magyar cserkészvezetők könyve*. A Magyar Cserkészszövetség kiadása, Budapest, 1925. 19.